

és tanárokbán, kik életük, munkájuk kisebb-nagyobb darabját kapcsolták ehhez az intézményhez. Az ő írásaikból állította össze az évkönyvet *Greza Ferenc*, a gimnázium tudós igazgatója.

Németh László írásával indul a kötet — nem véletlenül, s nem is az apológia túlzásai miatt. Az író Vásárhelyen töltött három éve napjainkban is meghatározza az iskola szellemi arculatát. Az évkönyvben közölt *Pedagógiai töredéket* metodikusok és tanárok kötelező olvasmányául kéne előírni. Feleletet kapnának arra a kérdésre, hogy miként lehet érdekesen, izgalmasan, s nem utolsósorban igényesen tanítani. Németh László vásárhelyi működését nem tekinthetjük egyszeri és megismételhetetlen cselekedetnek. A példából tanulni kell, bár kevés remény van e gondolkodói akrobatamutatvány rövid időn belüli megisméltésére. S nem árt néha olyan emberek szavára is figyelni, akik több évtizedes tanári tapasztalataikat próbálják utódaiknak átadni. A régi református gimnáziumok szabad szellemére emlékező Szathmáry Lajos írja *Tanári szabadság* című írásában: „A pedagógiai ügyeskedés hasztalan, ha nincs mögötte szeretet. De akkor már nem is ügyeskedés.”

Nem kívánunk részletes protokoll-listát adni a négy „rovat” (*Tanulmányok, Iskola és város, Krónika, Két évtized*) tartalmáról, de külön meg kell említenünk néhány nagyon fontos és alapos írást. *Tálas* István és *Láng* István tanulmánya (*A magyar agrárgeográfia kutatásának negyedszázada*, illetve *Krúdy: A vörös postakocsi című regényének ritmusformáiról*) bármelyik szakfolyóirat dicséretére válna. *Tornyai* János és *Endre* Béla *Greza Ferenc* által publikált tizenkét levele is általánosabb, a város határain túlmutató érdeklődésre tarthat számot, hiszen olyan műtörténeti jelentőségű eseményhez szolgálnak adalékkul, mint a század első évtizedeiben bontakozó vásárhelyi művészetlet. *Kristó Nagy* István és *Tárkány Szűcs* Ernő visszaemlékezései az önigazolás kisebb-nagyobb túlzásaitól eltekintve pontos képet adnak a 30-as évek magyar társadalmát radikalizálni akaró „új magyar szellemiség” mozgalomról. — De hagyjuk a felsorolást! Ügyse tudnánk elmondani, hogy mi mindenről esik még szó. Erjük be ennyivel: színvonalas, jó könyv jelent meg Vásárhelyen. Azok is elolvashatják, akiknek még távoli kapcsolatuk sincs a várossal s gimnáziumával. Vagyis: ez a könyv nemcsak a vásárhelyieké. Darabja annak a magyar valóságnak, mely mindnyájunk ügye — bármely szögletében élünk is az országnak. (*Hódmezővásárhely, 1972.*)

O. S.

Hopp Lajos: A lengyel–magyar hagyományok újjászületése

A kelet-európai országok történetében meglevő politikai, művelődési hasonlóságok kutatása olyan analitikus munkálatok eredményeként jelentkezhet csupán, mely alkalmas a kapcsolatok mibenlétét széles tárgyi bázison igazolni. Ehhez az igényhez képest a megvalósítás legfeljebb „józan mértéktartásról” tanúskodik. A hasonló fejlődés mindmáig elsősorban jelenségszinten nyilvánvaló, s kutatásában dominálnak a felszíni, véletlenszerű elemek.

Hopp Lajos közelmúltban megjelent kis kötete a lengyel–magyar hagyományok újjászületéséről a Rákóczi-korban ezért kétszeresen is örvendetes és említésre méltó kiadvány. Megjelenésének pusztá ténye csak a gyéren csörgedező — bár kétségkívül létező — kapcsolat kutatás bizonyítéka lenne, könyvének tartalma s feldolgozásának módszeres alapossága többet nyújt ennél. Aprólékos figyelemmel vizsgálja és rendszerezi a kapcsolatok újjáalakulásának politikai és művelődési motívumait gyakorlatilag a XVII. század közepétől a szatmári békéig. Feldolgozza a korabeli politikai levelezést, az emlékiratokat, követek naplóit, programiratokat és természetesen a szűkebben szépirodalminak számító verses és prózai alkotásokat.

Hopp Lajos a törekvések geneziséit, egyszersmind félreértelmezésük objektív alapjait kutatva helyesen tapintja ki a XVII. század végi magyar—lengyel viszonyban azt az összekötő kapcsolatot, amely a korai és a modern kori kapcsolatok közötti átmenetet jelenti. A Rákóczi-szabadságharc idején vált ugyanis szükségessé a régi típusú kapcsolat és az azt kifejező politikai-ideológiai elemek újraértékelése. A középkorban és a XVI. században a két ország viszonyát elsősorban a perszónáluniós törekvések és az ebből következő művelődési kölcsönhatások jellemezték. Más lesz a kapcsolat jellege, amikor felbomlik vagy végveszélybe kerül — Lengyelország esetében a feudális állam, és a társadalmi átrendeződés igénye jelentkezik. A változások társadalmi bázisát mindkét országban viszonylag jelentős számú középnemesség jelenti. Hasonló módon alakulnak a rendi fejlődés és a centralizáció viszonyának lehetőségei is. A sajnálatosan szegény történeti anyagban jól tájékozódik a szerző, biztos kézzel helyezi el a rokon társadalmi tagozódás színeit.

A régi viszonyok elhalásával kialakulnak a modern nemzetté válás feltételei, a XVIII. század végének polgári fejlődést célzó nemesi törekvéseinek nálunk is, a lengyeleknél is a századelő törekvései az előzményük. Nem közvetlen folytonosságról van szó persze, hanem áttételeken keresztül érvényesülő hatásról. Az 1700-as évek elején még ugyan hat a feudális ideológiából származó „kereszténység védőbástyája” szemlélet, aminek nagy szerepe volt kapcsolatainkban, de előtérbe kerül a társadalmi haladás, nemzeti függetlenség és az Európával való lépéstartás mindkét országban jelentkező igénye.

A Rákóczi korabeli irodalmi művek — abban az értelemben ahogy Hopp Lajos használja ezt a megjelölést (ideértve a kisebb esztétikai értékkel bíró memoárokat és a levelezést is) — már ezeket a változásokat tükrözik.

Hopp Lajos szerencsésen, a megfelelő arányokat figyelembe véve tekinti át a történeti és irodalmi-stilisztikai jellemzők együttesét, és így nem bonyolódik fölöslegesen a köztörténeti anyag túlságosan részletes ismertetésébe. Tartózkodik a lengyel és a magyar nemesi ideológia formális és történetietlen azonosításától, sőt adott esetben rámutat arra, hogy a napi érdekekből következően milyen különbségek adódtak, például a II. Rákóczi György akcióját követő időszak vagy a török kérdésben eltérő álláspontok elemzése során.

Sok tanulságot jelenthetne a nemesség és a nemesség ideológiájának összevetése a két nép későbbi történetében is, különösen abban az időszakban, amikor ez az ideológia formálissá válik; izgalmas lenne annak a váltásnak a nyomon követése, amely a felvilágosodás eszmeáramlatának hatására jelentkezik. Ezeknek a kérdéseknek a tisztázásához — nem egy vonatkozásban a XX. századig ható jelenségek föltárásához — jó alapot jelent Hopp Lajos eddigi munkássága és újabb kis kötete a lengyel—magyar kapcsolatokról. (*Akadémiai, Budapest, 1972.*)

NAGY JÓZSEF ZSIGMOND

Domokos Péter: A finn irodalom fogadtatása Magyarországon

Jóllehet nálunk a finn irodalom, de még magyarországi fogadtatása sem tartozik — sajnos — a filológiai kutatások fő vonalába, ez a könyv mégis példája lehet annak, hogyan lehet megszélesíteni s azután megvallatni a rakoncátlan és vaktában szétfolyó tényeket. A szerző gondos búvárkodása előhozta adatok szólnak meg — a történeti témának megfelelően — kronologikus sorrendben. E sorrend mögül azonban — Domokos jó történeti érzéke következtében — kivillan a történet (jelen esetben az irodalomtörténet) mélyebb logikája, egy irodalomtörténeti folyamat dialektikája.

A *Bevezetés*ben Domokos elsorolja azokat a véletlenszerű vagy magányos törekvéseket, amelyek a XVII. századtól kezdve a finn és a magyar nyelvet rokonságba